

MEHMET AVŞAR'IN ŞİİRLERİNDE SÖZ SANATLARI

Ömer AYDOĞAN

Osmaniye'nin ve Çukurova'nın kültürel yapısı içerisinde önemli bir yeri olan Mehmet Avşar'ın sanat endişesi taşımadan şiirlerinde söz sanatlarını başarılı bir şekilde kullandığı görülür. Diğer şairlerde olduğu gibi o da şiirlerinde en fazla teşbih, telmih, intak, teşhis ve tezat sanatlarını kullanmıştır. Bunların dışında diğer söz sanatlarının az da olsa örneklerine yer vermiştir. Mehmet Avşar, benzetmeler dünyası son derece zengin olan bir şairdir. O, mısralarının her birinde benzetmeye yer verecek kadar geniş hayal dünyasına sahip, kalemiyle ve yüreğiyle şiire hakkını veren bir şairdir. Şiirlerinde klasik benzetmelerin yanında orijinal benzetmeler de vardır. Şairimiz baharla birlikte portakal çiçeklerinin Çukurova'yı bir uçtan bir uca kaplayan kokusuyla, güldeki tomurcukta olduğu gibi gelinlik giymiş ve nurdan yaratılmış bir kıza benzetmiştir:

*Gülde tomurcuk gibi,
Beyazlara bürünmüş.
Sanki nurdan bir kızdır,
Portakal çiçekleri.*

Mânâ âleminin sonsuzluğunda şeytanın sahipliğini kabullenen insanların çokluğundan rahatsızlık duyan şair, onları mezar taşlarına benzetmektedir:

*Mânâ sonsuz gaibi,
Şeytan asıl sahibi,
Mezar taşları gibi,
Hece hece insanlar...*

Şair, Türklerin Orta Asya'dan başlayarak üç kıtaya kadar uzanan tarihi yolculuğunda yaşanan tarihî olaylarda göstermiş oldukları üstün fedakârlık ve cesaretlerini şimşegin çakmasına ve selin taşmasına benzetmiştir:

*Asya'da şimşek misâli,
Çakanlar bizdedir, bizde!
Bir sel gibi üç kıtaya,
Taşanlar bizdedir, bizde!*

Seher vakti öterek bulunduğu ortama manevî bir huzur verdikten sonra hep birlikte gökyüzünde uçan kuşlar, bulutlara benzetilmiştir:

*Sabah vakti, bahçelerde,
Cıvıldaşır öterlerdi.
Bembeyaz bulutlar gibi,
Gökyüzünü tutarlardı.*

Mehmet Avşar, köşe başlarını tutup fildişi kulelerinden her şeyin güllük gülistanlık olduğunu savunanları ve bunların yordakçılarını kör ve sağır olarak niteleyerek artık, halkın sesini işitmelerini haykırmaktadır:

*Ne hâle döndü sokaklar.
Kör gözler, sağır kulaklar,
Sesimizi işitmeli.*

*Tutuldu yollar, yolaklar,
Ne hâle döndü sokaklar.
Kör gözler, sağır kulaklar,
Sesimizi işitmeli.*

Şair, Çukurova'nın vazgeçilmez bir süsü olan "ağcak" bitkisinin boyunu kirazın dalına, yeşil yapraklarını zümrüde, salkımlarını da güle benzetmektedir:

*İncecik uzunca boyu,
Kirazdaki dala benzer.
Yaprakları zümrüt yeşil,
Salkımları güle benzer.*

Mehmet Avşar, çok sevdiği can yoldaşı Salih Sefa Yazar'ın ölümünden duyduğu üzüntüden dolayı kendi iç dünyasında onun ölümünü, kara bulutların çökmesi sonucu oluşan âfâta benzetmiştir:

*Kara bulut üstümüze,
Afât gibi çöktü gitti.
Kan ağlayan kalbimizi,
Parça parça söktü gitti.*

Şair, yeşil dokusundan dolayı cennete, muhteşem suyuyla gönülleri ferahlatan Haraz'ı billur bir pınara benzeterek Çukurova'nın incisi Osmaniye'yi tasvir eder:

*Her mevsim yemyeşil cennet mi yören?
Sihrine kapılır bir defa gören.
Haraz, gönüllere ferahlık veren,
Billur bir pınardır Osmaniye'de.*

Osmaniye'nin güzel mi güzel yaylalarından birisi olan Haraz'ı senelerce evvel günlük güneşlik bir günde tanıyan şair, fundalıklar içinde bulunan zümrüde benzetmektedir:

*Senelerce evvel, günlük güneşlik,
Bir günde tanıdım, gördüm Haraz'ı.
Zümrüt gibi fundalıklar içinde,
Güldür güldür yükselirdi avazı.*

Mehmet Avşar, Altaylardan Viyana'ya kadar adaletsizliğin hüküm sürdüğü coğrafya üzerine akınlar düzenleyerek adaleti sağlayan Türkleri, kâfir üstüne çöken kara buluta benzetmiştir:

*Hakan emir verir emir üstüne,
Dillerde tekbirler tekbir üstüne,
Kara bulut gibi kâfir üstüne,
Akından akına koşanlar hani?*

Toprağı vatan yapan ilahî kanunun "kan" olduğunu bilen Mehmet Avşar, toprağı milletin kurtuluşu için tuttuğu dala, sabırla, aşkla, şevkle bir araya getirilmiş çiçeğe, velhasıl hayatın ta kendisine benzetmiştir. Şaire has benzetmelerle dolu "Ebedî Vatan" şiirinde toprağa suyun verilmesiyle oluşan çamuru değil, her karışı kanla sulanarak vatan yapılan toprağı bulacaksınız.

*Dağına, taşına gönül verdiğim,
Ümidim, tuttuğum dalımsın toprak.
Sabırla yoğurup, aşkla derdiğim,
Çiçeğim, peteğim, balımsın toprak.*

*Hasretinde duman duman tüttüğüm,
Bayramdır, vuslattır sende tattığım,
Uğruna varımı feda ettiğim,
Vatanım, cananım, canımsın toprak.*

*Sevincim, kederim senden yanadır,
Anam gibi adın toprak anadır,
Varlığımız senden, dönüş sanadır,
Yoluna döktüğüm kanımsın toprak.*

*Zaferle, destanla bayraklaşan sen,
Sevgisi imanla kucaklaşan sen,
Yurdumsun ecdatla dolup taşan sen,
Tarihim, destanım şanımsın toprak.*

*Yediden yetmişe seni anmalı,
Gönüller aşkınla korda yanmalı,
Bayrağım ebedî dalgalanmalı,
Kıyamete kadar benimsin toprak.*

Duruşu, söylemi ve her şeyiyle insan olduğunu söylemenin mümkün olmadığı insan müsveddelerini gölgesinden korkan ödleğe, söyleminden dolayı oduna ve sabana benzeten şair, onları şöyle tasvir etmektedir:

*Gölgesinden korkan ödlekler gibi,
Böyle meçhul durma, yaban olursun.
İfadene baktım odunsun amma,
Düzeltilsen belki saban olursun.*

Mehmet Avşar'ın, şiirlerinde kullandığı başka bir sanat da teşhistir. Bitki, hayvan ve eşyalara insana özgü özellikler vermek şiirlerde sık başvurulan bir durumdur. Aşağıdaki dörtlükte insana özgü bir özellik olan rükûda eğilme ağaçlara, soluma özelliği de renge verilerek kişileştirilmiştir:

*Rüzgâr kırbaç gibi mevsim sonbahar,
Ağaçlar rükûda gezerken suda.
Ömrümüz akşamın dar vakti kadar,
Duldada sohyan renkler uykuda.*

Çiçek, bahar gelince gelinlik giymiş kızlar gibi oynasarak insanların gönlünü çalar. Daha sonra da rüzgârla savrulup başka diyarlara göç eder:

*Gönüller çalarsın, hırsızlar gibi,
Gelinlik giyersin toy kızlar gibi,
Semada oynayan yıldızlar gibi,
Rüzgârla savrulur, uçarsın çiçek.*

Şair, çiçeğin oluklardan elini ayağını çekmesini isteyerek, dumanları da çiçeğin başına taç olarak kabul ederek kişileştirmeye başvurmuştur:

*Dağlar olmuş bunca yıllar durağın,
Dumanlar, başında taçlı duvağın,
Çekilmez oluktan elin ayağın,
Sanki pınarlarla akarsın çiçek.*

Aşağıdaki dörtlükte insana has bir özellik olan gözyaşı dökme ve boynu bükük kalma özellikleri sümbüle verilerek kişileştirme yapılmıştır:

*Gözyaşları pınar olmuş dağlarda,
Yanık türkülerle akar baharda.
Bülbülü beklerken zümrüt bağlarda,
Boynu bükük kalmış zavallı sümbül.*

Şair, insana mahsus bir özellik olan birinin yolunu gözleme işini pınara, ah çekmeyi oluğa, göz kamaşmasını da doğaya aktararak kişileştirme yapmıştır:

*Pınar yamaçlarda hep yolcu gözler,
Oluk, koyaklarda ah çeker özler.
Zümrüt bahçelerde kamaşır gözler,
Yürüdüm bağlara çiçekler derdim.*

Şair, olukların yamaçlara içini döktükten sonra yanık bir türkü söyleyerek akıp akmayacağını merak etmektedir. Olukların dile gelip yamaçlarla konuştuktan sonra içli içli türküler söylemesi intak sanatına örnektir:

*Yayla burcu burcu gözümde tüter,
Koyaklar göğeri, keklikler öter.
Oluk, yamaçlarda içini döker,
Yanık yanık söyler, akar mı şimdi?*

*Her mevsim en içli türküler söyler,
Güngörmez'de dinmez suların sesi.*

Yukarıdaki beyitte de sular içli türküler söyleyerek çağlamaktadır. Okuyucuya geçmişte medyana gelmiş önemli olayları hatırlatmak amacıyla şairler şiirlerinde telmih sanatına başvururlar. Aşağıdaki dördlülüklerde şair, Çukurova'nın yetiştirmiş olduğu önemli aşıklardan ikincisi olan Dadaloğlu'na telmihte bulunur:

*Dadal mıdır kışlaklardan seslenen?
Düzlüğünde küheylanlar beslenen.
Baharda mor çiçeklerle süslenen,
Yaylalara aşiretler göçtü mü?*

*Dadaloğlu gibi başı göklerde,
Aşığı bir başka Çukurova'nın.
Dört mevsim camlarda şavkı dolaşır,
Işığı bir başka Çukurova'nın..*

Hız. Yusuf güzelliğinin sembolüdür. Şairler de güzellikten bahsederken Hız. Yusuf'a telmih yaparlar. Aşağıdaki dördlülükte şair çilehânelerde Hız. Yusuf'un güzelliğinden kopan bir nur parçasının dokunduğunu belirtir:

*Çilehânelerde Yusuf'ca bir nur,
Çilehânelerde çile dokunur,
Çilehânelerde rahmet okunur,
Mânâ burcu burcu tüter mi şimdi?*

Kerem ile Aslı ve Ferhat ile Şirin Hikâyeleri bütün şairlerin şiirlerinde yer alır. Avşar da bu geleneğe uyarak şiirlerinde telmih yoluyla bu hikâyelere değinmiştir:

*Kerem gibi nice dumanın tütümü,
Alaca şafakta koyağı tutmuş,
Sanki gökyüzüne çekilip gitmiş,
Duman dört yanını saralı dağlar.*

*Güneş vurur çayır çimen kavrulur,
Sarı yaprak harman olmuş savrulur,
Yıllardır hasretle dertle yoğrulur,
Bahtı Ferhat gibi karalı dağlar.*

Şair, önemli hikâyeye kahramanlarımızdan Köroğlu'na da telmihte bulunur:

*Köroğlu tahtından düştü düşeli,
Değiştii oyunun kuralı dağlar...
Dadaloğlu'm Binboğa'dan göçeli,
Dertler bağrımızda sıralı dağlar.*

Yunusça bir sevgiye sahip olan şair, bu sevgiyi herkesle paylaşmak için Yunus Emre'ye telmih yapar:

*Sarı bülbül başucunda şakımuş,
Zaman gergefinde şiir dokumuş.
İçenler suyundan rahmet okumuş,
Yunusça arınıp yunmuş çeşmeler.*

*Sımsıcak hasretle tutuşsun eller,
Yunusça konuşsun, Yunusça diller.
Bir sevgi selinde yetişen güller,
Gönülden gönüle yollansın da gör.*

Şair, Türk tarihine altın harflerle isimlerini yazdıran Türk büyüklerine ve küffar üstüne yıldırım gibi düşen Yıldırım Bayezid'e telmihte bulunur:

*Hani zaferlerle sarhoş kağanlar,
Başbuğlar, ilhanlar, hakanlar hani?
Hani koç yiğitler, nerede hanlar?
Yıldırımlar gibi çakanlar hani?*

Birbirleriyle ilişkili kelimelerin bir mısra da veya bir dördlülükte birlikte kullanılmasıyla oluşan tenasüp, Avşar'ın şiirlerinde yer alan başka bir söz sanatıdır. Şair, aşağıdaki dördlülükte birbiriyle ilişkili gurbet, elem, keder, dert gibi kelimelerle tenasüp yapmıştır:

*Garip pınar gibi sessizce ak da,
Hüznün duyulmasın gayrı uzakta,
Elemi, kederi, derdi bırak da,
Artık gurbet elde ağlama gönül.*

Aşağıdaki dördlülükte de öz, köz ve kül gibi kelimelerle tenasüp yapılmıştır:

*Yollar aldı dert yurduna götürdü,
Yaktı tâ özümü yaktı, bitirdi.
Senelerce bağdaş kurdu oturdu,
Bağrım da küllenen közden usandım.*

Aşağıdaki mısra da öreke, iğ, çıkırık gibi kelimelerle tenasüp yapılmıştır:

“Öreke, iğ, çıkırık peşinde senin”

Avşar, tezat olan kelimeleri şiirlerinde bir arada kullanmakla üslûbuna ayrı bir güzellik katmıştır. Aşağıdaki mısralarda hilal ile haç kelimelerini kullanarak yüzyıllardır hep savaştan bu kavramlarla tezat oluşturmuştur. Tezat olan kelimelerin geçtiği mısra ve beyitler aşağıda sıralanmıştır:

Her yerde **haç**lının borusu öter,
Sana **hilâl** bile yasaktır yasak!..
Açları doyuran **tok**ların vardı
Mutlaka ders çıkar **karadan**, **aktan**.
Ömründe bir defa olsun **namerde**,
Muhtaç olmuş ise **merde** yanarım.
Bilinmez olunca **dostu**, **düşmanı**
Hayır bir tarafa, **şer** bir tarafa
Bahar gelir **yaylak**lara çıkardın,
Güzün kışlaklara inerdin kirmen.

Şairlerin şiirlerinde anlatımı kuvvetlendirmek veya söylemek istediğini daha iyi anlatabilmek için başvurulan bir başka söz sanatı ise darb-ı meseldir. Avşar'ın şiirlerinde tespit ettiğimiz darb-ı mesel örneklerinden bazıları aşağıda sıralanmıştır:

*İşte değişmeyen gerçek,
Düşman değil su uyurmuş.
“Ayıdan post olmaz” diye,
Atam ne güzel buyurmuş.*

*Ancak, balta sapı senden olmasa,
Kırılmazdı kolun kanadın çınar.*